

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04

ZESPÓŁ REALIZACJI

BADAŃ

INTERNET:

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04

621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17

<http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24

00 - 503 W A R S Z A W A

TELEFAX 629 - 40 - 89

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/138/99

STOSUNEK DO MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, WRZESIEŃ '99

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- ◆ W ocenie respondentów obywatele polscy innej niż polska narodowości stanowią nieco większą część naszego społeczeństwa niż w rzeczywistości. Najlichniesza grupa badanych (35%) właściwie ocenia ich liczebność - na około 3-5% ludności kraju. Grupa respondentów przeceniających stan liczebny mniejszości narodowych (34%) jest znacznie większa niż odsetek osób go zaniżających (8%). Zwraca uwagę duża liczba ankietowanych (23%) nie mających sprecyzowanego zdania na ten temat.

- ◆ Najlichniesze grupy obywateli polskich innej niż polska narodowości to Niemcy, Ukraińcy i Białorusini, mniej liczne są skupiska Słowaków, Litwinów, Romów (Cyganów) i Żydów. W opinii społecznej najlichnieszą grupę stanowią Niemcy (63% badanych wymienia ich jako jedną z trzech najlichnieszych mniejszości narodowych), następnie Żydzi, Romowie (Cyganie), Ukraińcy i Białorusini. Wydaje się więc, że badani przeceniają liczebność Żydów i Romów w Polsce, jednocześnie zaś oceniają zgodnie ze stanem faktycznym liczebność głównych mniejszości.

- ◆ Największe odsetki respondentów darzą sympatią mieszkających w Polsce Czechów (43%) i Słowaków (42%), mniejsze grupy - Litwinów (34%), Niemców (32%) i Białorusinów (28%). Co najmniej jedna trzecia ankietowanych deklaruje niechęć do obywateli polskich pochodzenia romskiego (39%), żydowskiego (35%) i ukraińskiego (33%).

Polska jest krajem jednolitym narodowościowo, liczebność mniejszości narodowych ocenia się na ponad milion osób, co stanowi znikomy odsetek ogółu ludności. Przemiany ustrojowe położyły kres ograniczeniom hamującym publiczne wyrażanie tożsamości narodowej i etnicznej. Jest to zjawisko charakterystyczne nie tylko dla naszego kraju, ale również dla innych państw postkomunistycznych, gdzie „liberalizacja polityczna współwystępuje ze wzmożonym poczuciem własnej tożsamości narodowej”¹. Jednocześnie formują się instytucje wyrażające interesy mniejszości narodowych. We współczesnym społeczeństwie „kultura, aby znaleźć wyraz w życiu społecznym, musi być ugruntowana w instytucjach, takich jak: szkoła, mass media, gospodarka itd.”². Zredukowana wyłącznie do sfery prywatnej nie będzie miała szansy na rozwój i przetrwanie. Z drugiej strony, akceptacja mniejszości przez dominującą grupę narodowościową jest warunkiem harmonijnego współistnienia obywateli. W naszym badaniu³ poruszyliśmy dwa aspekty tego problemu - badaliśmy znajomość struktury narodowościowej ludności Polski oraz stosunek respondentów do mniejszości narodowych.

¹ W. Kymlicka, *Multicultural Citizenship*, Oxford: Clarendon Press 1994, s. 77.

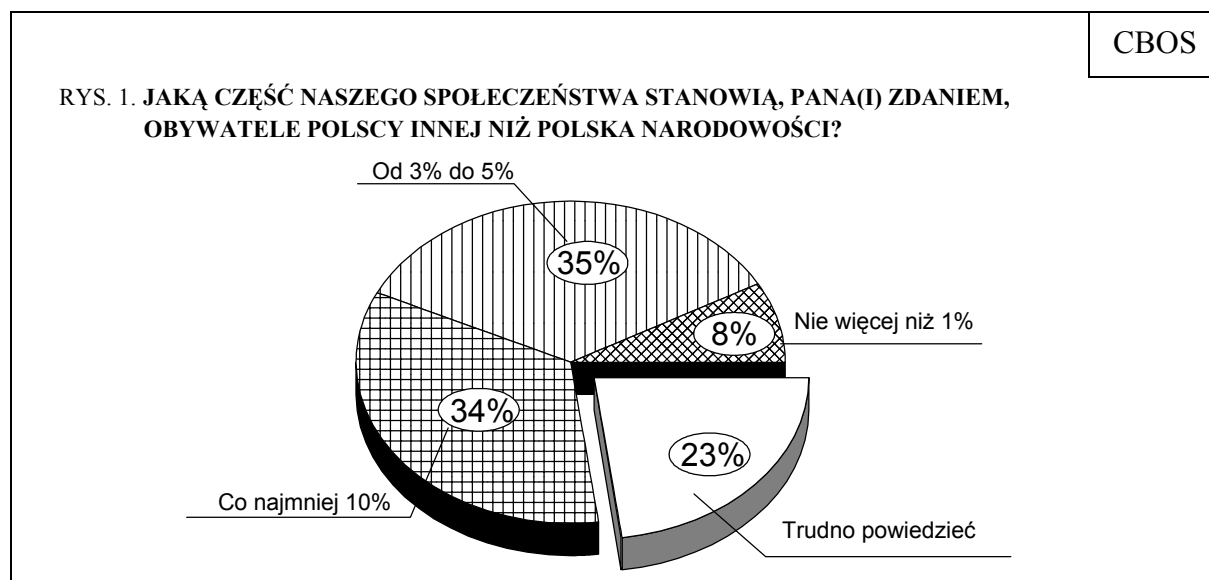
² *Ibidem*.

³ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (111), 4-10 sierpnia ‘99, reprezentatywna próba losowo-adresowa dorosłej ludności Polski (N=1030).

OCENA LICZEBNOŚCI MNIJSZOŚCI NARODOWYCH

Liczebność obywateli polskich innej narodowości niż polska można określić jedynie szacunkowo. Według ocen stowarzyszeń i związków mniejszości narodowych oraz źródeł kościelnych, liczebność społeczności narodowych mieszkających w Polsce szacuje się na ok. 1,2-1,3 mln., czyli 3-4 % ludności naszego kraju. Najliczniej reprezentowani są Niemcy (ok. 700 tys.), Ukraińcy (ok. 250-300 tys.) oraz Białorusini (ok. 250 tys.). Mniej liczne są skupiska Słowaków (25-30 tys.), Litwinów (15-20 tys.), Romów (ok. 10 tys.) i Żydów (ok. 5 tys.). Liczebności Rosjan, Greków i Czechów są znikome⁴.

W ocenie respondentów obywatele polscy innej niż polska narodowości stanowią nieco większą część naszego społeczeństwa niż w rzeczywistości. Najliczniejsza grupa badanych (35%) właściwie ocenia ich liczebność - na około 3-5% ludności naszego kraju, co mniej więcej odpowiada powyższemu szacunkowi. Grupa respondentów przeceniających stan liczebny mniejszości narodowych (34%) jest znacznie większa niż odsetek osób go zaniżających (8%). Zwraca uwagę duża liczba ankietowanych (23%) nie mających sprecyzowanego zdania na ten temat.

⁴ Por. komunikat CBOS „Stosunek Polaków do mniejszości narodowych mieszkających w Polsce, listopad ‘94, a także K. Podlaski, *Białorusini, Litwini, Ukraińcy*, Białystok 1990, ZW „Versus”.

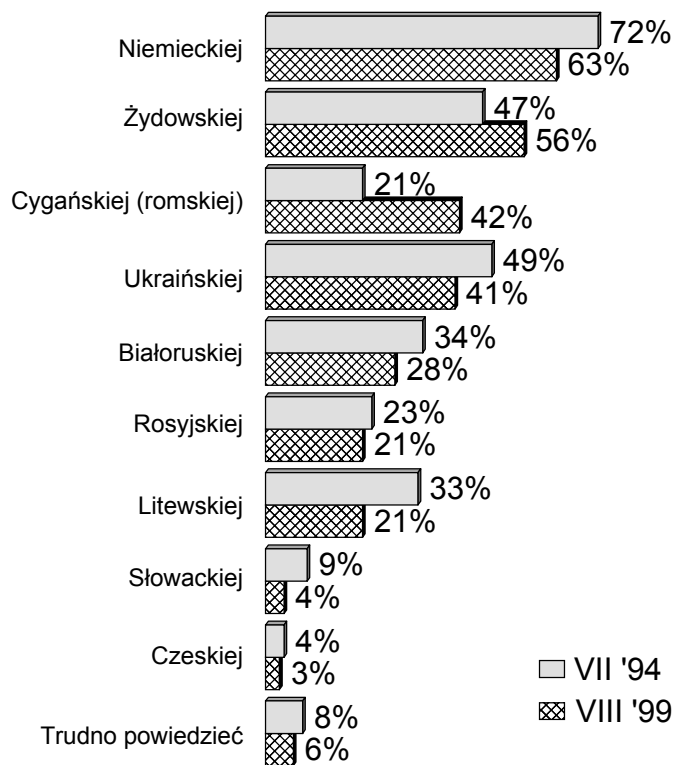
Przytoczone dane trzeba traktować z pewną dozą ostrożności. W badaniu przeprowadzonym w roku '94 ankietowani odpowiadali na podobnie sformułowane pytanie, z tym że nie wskazywali przedziału procentowego, lecz podawali przybliżoną, oszacowaną przez siebie liczebność obywateli polskich innej narodowości. Wyrażna większość respondentów oceniała ją zbyt nisko. Niezgodność wcześniejszych i obecnych wyników badań świadczy o słabej znajomości tych zagadnień.

Daje się zauważyć zależność między takimi zmiennymi społeczno-demograficznymi, jak: wiek, wykształcenie, płeć i wielkość miejsca zamieszkania a częstością wskazań „trudno powiedzieć”. Osoby słabo wykształcone, starsze, mieszkające na wsi (zwłaszcza kobiety należące do tych grup) zdecydowanie częściej niż respondenci o przeciwstawnych cechach nie mają sprecyzowanego zdania na ten temat. Dla przykładu - odpowiedzi „trudno powiedzieć” udzieliło 40% ankietowanych z wykształceniem podstawowym i 9% z wyższym. Wykształcenie nie wpływa jednak wyraźnie na poprawność szacunków. Jeśli porównamy dwie skrajne grupy: osoby z wykształceniem podstawowym i wyższym, to okazuje się, że respondenci legitymujący się dyplomem wyższej uczelni częściej niż pozostali prawidłowo oceniali liczebność mniejszości narodowych, ale również częściej podawali zaniżone szacunki.

Badanych poprosiliśmy o wyrażenie opinii, które ze społeczności mieszkających na stałe w Polsce są - ich zdaniem - najliczniejsze. W ocenie ankietowanych największą grupę stanowią Niemcy (63% badanych wymienia ich jako jedną z trzech najliczniejszych mniejszości narodowych), następnie Żydzi, Romowie (Cyganie), Ukraińcy i Białorusini. Wydaje się więc, że badani przeceniają liczebność Żydów i Romów, jednocześnie zaś oceniają zgodnie ze stanem faktycznym liczebność głównych mniejszości.

W porównaniu z lipcem '94 wyraźnie wyższe odsetki respondentów zaliczają Romów, a także Żydów do najliczniejszych grup obywateli polskich innej narodowości, natomiast znacznie mniej badanych niż pięć lat temu uważa, że do najliczniejszych mniejszości należą Litwini, Niemcy, Ukraińcy i Białorusini.

RYS. 2. Z JAKICH NARODOWOŚCI WYWODZĄ SIĘ PRZEDE WSZYSTKIM POLSCY OBYWATELE INNEJ NIŻ POLSKA NARODOWOŚCI? Z PONIŻSZEJ LISTY PROSZĘ WYBRAĆ TRZY NAJLICZNIEJSZE.

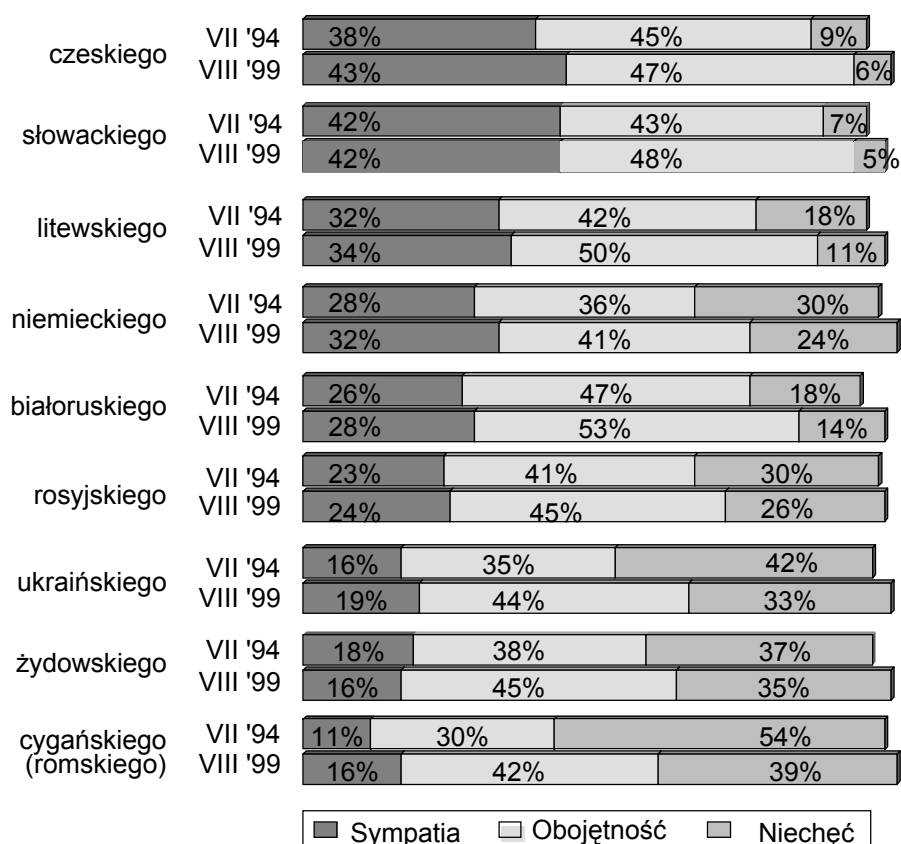

SYMPATIA I NIECHĘĆ

Ankietowani określali swoje odczucia wobec obywateli polskich innej narodowości za pomocą 7-punktowej skali, której punkty skrajne oznaczały: niechęć (-3) i sympatię (+3), a środkowy - brak odczuć (0). Największe odsetki respondentów darzą sympatią mieszkających w Polsce Czechów (43%) i Słowaków (42%), mniejsze - Litwinów, Niemców, Białorusinów i Rosjan.

Badani odczuwają niechęć głównie do tych narodowości, których liczebność w Polsce zdecydowanie przeceniają (Romów oraz Żydów), a także do Ukraińców. Co najmniej jedna trzecia ankietowanych deklaruje niechęć do obywateli polskich pochodzenia romskiego, żydowskiego i ukraińskiego.

RYS. 3. JAK OKREŚLIŁ(A)BY PAN(I) SWOJE ODCZUCIA WOBEC OBYWATELI POLSKICH POCHODZENIA:

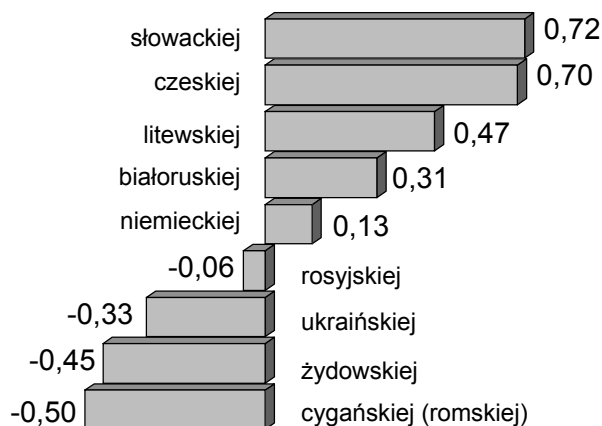

Pominięto „trudno powiedzieć”.

W porównaniu z rokiem '94 poprawił się stosunek do niektórych mniejszości narodowych, do innych zaś pozostał bez zmian. Wyraźnie zmieniły się proporcje pozytywnych i negatywnych odczuć wobec Romów. Liczba badanych deklarujących sympatię do przedstawicieli tej mniejszości zwiększyła się o 5 punktów procentowych, natomiast odsetek jej niechętnych zmalał o 15 punktów. Z większą sympatią niż pięć lat temu odnosimy się do nielicznej grupy Czechów mieszkających w Polsce. Zmniejszyła się niechęć Polaków do Litwinów, Niemców, Ukraińców, Rosjan i Białorusinów. Nie zmieniły się nasze odczucia wobec obywateli polskich narodowości słowackiej. Równocześnie zwiększył się odsetek respondentów, którzy deklarują obojętny stosunek do Żydów.

Dla precyzyjnego określenia sympatii i niechęci do obywateli polskich innej narodowości obliczyliśmy średnie wartości tej zmiennej dla każdej z nich. Wartości dodatnie świadczą o przewadze sympatii nad nieufnością, wartości ujemne - odwrotnie.

RYS. 4. SYMPATIA DO POSZCZEGÓLNYCH MNIJSZOŚCI NARODOWYCH - ŚREDNIE WSKAZANIA NA SKALI DOTYCZĄCE OSÓB NARODOWOŚCI:

STOSUNEK DO MNIJSZOŚCI NARODOWYCH A MIEJSCE W STRUKTURZE SPOŁECZNEJ

Sympatia bądź niechęć do różnych narodowości współwystępują ze sobą. Respondenci pozytywnie nastawieni do przedstawicieli danej mniejszości zwykle wyrażają również sympatię dla innych. Opierając się na wynikach analizy czynnikowej utworzyliśmy wskaźnik pozwalający określić ogólny stosunek badanych do mniejszości narodowych. Wskaźnik ten należy interpretować jako uśredniony stopień sympatii do obywateli polskich obcego pochodzenia. Wyższe wartości oznaczają większą sympatię do mniejszości narodowych.

Przekonanie o większej liczebności mniejszości narodowych wiąże się z częstszą niechęcią do nich (współczynnik korelacji r Pearsona istotny na poziomie $p=0,01$). Osoby skłonne zawyżać liczebność mniejszości w Polsce odnoszą się do nich z wyraźnie mniejszą sympatią.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę zmienne społeczno-demograficzne mogące mieć wpływ na stosunek do mniejszości narodowych (zastosowano analizę regresji), to zarysowuje się oddziaływanie dwóch z nich - miejsca zamieszkania i wykształcenia. Sympatia do obywateli polskich innej narodowości rośnie wraz z wykształceniem badanych. Respondenci mieszkający w miastach, zwłaszcza największych, częściej niż mieszkańcy mniejszych miast i wsi są pozytywnie nastawieni do mniejszości narodowych.

Indeks sympatii do mniejszości narodowych

	Średnie wartości indeksu dla poszczególnych grup
Ogółem	0,15
Miejsce zamieszkania	
Wieś	-0,13
Miasto do 20 tys. ludności	0,18
20-100 tys.	0,24
101-500 tys.	0,24
501 tys. i więcej	0,56
Wykształcenie	
Podstawowe	-0,22
Zasadnicze zawodowe	0,11
Średnie	0,33
Wyższe	0,43

W kraju jednolitym narodowościowo, jakim jest Polska, opinie na temat mniejszości narodowych kształtowane są raczej przez środki masowego przekazu i utrzymujące się stereotypy niż osobiste kontakty z przedstawicielami tych mniejszości. Ocena liczebności poszczególnych grup uwarunkowana jest więc w dużym stopniu ich obecnością w mass mediach. Jeśli pojawia się w nich problematyka określonej grupy, prawdopodobnie wzrasta przekonanie o dużej jej liczebności. Na przykład zawyżone szacunki co do liczby obywateli polskich pochodzenia żydowskiego mogą wiązać się z nagłośnieniem sprawy pozwu czterech amerykańskich Żydów pochodzących z Polski przeciwko naszym władzom w sprawie zwrotu mienia odebranego po II wojnie światowej. Być może pewną rolę mogą też odgrywać stereotypy „odziedziczone” jeszcze po okresie przedwojennym, kiedy mniejszości narodowe stanowiły znaczący odsetek ludności naszego kraju. Niechęć do którejś z mniejszości narodowych wiąże się często z przecenianiem jej liczebności.

Opracował
Michał WENZEL

A N E K S

Tabela 1. Jaką część naszego społeczeństwa stanowią, Pana(i) zdaniem, obywatele polscy innej niż polska narodowości? 1 - Poniżej 1%; 2 - Mniej więcej 1%; 3 - Mniej więcej 3%; 4 - Mniej więcej 5%; 5 - Mniej więcej 10%; 6 - Mniej więcej 15%; 7 - Powyżej 15%; 8 - Trudno powiedzieć

	(%)								
	1	2	3	4	5	6	7	8	Liczba osób
Ogółem	2	6	14	21	17	7	10	24	1029
Płeć									
Mężczyźni	3	8	17	20	18	7	8	18	489
Kobiety	2	3	12	21	15	7	11	29	541
Wiek									
18-24 lat	2	2	11	34	18	9	10	14	147
25-34	3	6	18	20	17	7	14	14	182
35-44	2	7	15	19	21	6	9	22	198
45-54	3	5	15	24	17	7	9	20	218
55-64	0	10	10	21	10	6	10	32	117
65 lat i więcej	2	6	12	7	15	6	8	44	167
Miejsce zamieszkania									
Wieś	1	3	14	15	16	6	13	32	377
Miasto do 20 tys.	2	7	16	19	13	8	6	28	122
20 - 100 tys.	4	7	13	25	24	5	8	14	209
101 - 500 tys.	2	6	18	23	15	7	9	21	190
501 tys. i więcej mieszk.	2	9	8	28	15	11	11	16	130
Wykształcenie									
Podstawowe	1	5	8	10	17	9	10	40	262
Zasadnicze zawodowe	2	6	14	22	18	5	11	22	299
Średnie	2	5	16	27	17	6	9	17	373
Wyższe	6	10	22	21	14	8	9	9	95
Grupa społ.-zaw. pracujący									
Kadra kier., inteligencja	8	8	23	17	17	7	13	7	72
Prac. umysł. niż. szczebla	1	6	20	25	13	7	4	25	92
Pracownicy fiz. - umysł.	2	4	15	21	15	9	11	23	93
Robotnicy wykwalifikowani	4	3	18	19	22	5	17	12	112
Robotnicy niewykwalifik.	4	6	16	12	20	2	17	22	46
Rolnicy	1	2	11	19	10	7	15	33	66
Pracujący na własny rach.	0	17	12	26	23	10	5	6	39
Bierni zawodowo									
Renciści	1	8	7	18	13	5	5	44	122
Emeryci	1	5	13	17	15	8	9	32	192
Uczniowie i studenci	0	4	10	42	26	10	3	5	55
Bezrobotni	1	8	11	23	23	7	15	13	79
Gospodynie domowe i inni	3	1	14	22	15	5	8	32	61
Pracuje w:									
sferze budżetowej	1	9	20	17	12	11	10	20	97
sekt. państw., publicznym	3	3	26	16	17	5	7	23	100
sp. właśc. pryw. i państwa	3	6	13	25	20	5	13	14	101
sekt. pryw. poza rolnict.	5	6	16	25	19	6	10	13	178
prywatnym gosp. rolnym	0	4	12	18	14	6	15	31	79
Dochody na jedną osobę									
Do 275 zł	1	3	12	17	19	6	20	22	154
276 - 399	2	7	16	18	13	9	6	28	127
400 - 549	3	7	13	18	18	7	9	25	213
550 - 799	2	6	18	24	15	8	8	19	154
Powyżej 799 zł	6	6	19	28	19	5	6	12	137
Ocena własnych war. mater.									
Złe	0	3	11	18	17	9	13	29	332
Średnie	2	8	16	21	16	6	9	23	446
Dobre	5	5	15	25	19	6	8	18	251
Udział w prakt. religijnych									
Kilka razy w tygodniu	1	4	11	26	9	4	5	41	67
Raz w tygodniu	2	6	15	22	16	6	8	25	534
1-2 razy w miesiącu	1	2	14	20	18	7	16	21	171
Kilka razy w roku	2	6	17	18	19	10	13	15	169
W ogóle nie uczestniczy	6	12	8	16	19	10	8	21	85
Poglądy polityczne									
Lewica	4	8	14	23	18	9	8	16	302
Centrum	1	8	18	23	14	7	13	15	280
Prawica	3	4	15	22	22	5	12	18	207
Trudno powiedzieć	0	1	8	14	15	5	8	49	240